శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ

మహర్షి వేదవ్యాసప్రణీతం శ్రీమద్భాగవతమహాపురాణం

॥ ఏకాదశస్కంధే ద్వావింశోఽధ్యాయః ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

శ్రీ రంగరామానుజ మహాదేశికన్

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ

శ్రీమద్భాగవతమహాపురాణం

॥ ఏకాదశస్కంధే ద్వావింశోఽధ్యాయః ॥

ఉద్ధవ ఉవాచ
కతి తత్త్వాని విశ్వేశ సంఖ్యాతాన్యృషిభిః ప్రభో।
నవైకాదశ పంచ త్రీణ్యాత్థ త్వమిహ శుశ్రుమ ॥ **1** ॥

కేచిత్ షడ్వింశతిం ప్రాహురపరే పంచవింశతిం।
సప్తైకే నవ షట్ కేచిచ్చత్వార్యేకాదశాపరే ॥ **2** ॥

కేచిత్ సప్తదశ ప్రాహుః షోడశైకే త్రయోదశ।
ఏతావత్త్వం హి సంఖ్యానామృషయో యద్వివక్షయా।
గాయంతి పృథగాయుష్మన్నిదం నో వక్తుమర్హసి ॥ **3** ॥

శ్రీభగవానువాచ
యుక్తం చ సంతి సర్వత్ర భాషంతే బ్రాహ్మణా యథా।
మాయాం మదీయాముద్గృహ్య వదతాం కిం ను దుర్ఘటం ॥ **4** ॥

నైతదేవం యథాఽఽత్థ త్వం యదహం వచ్మి తత్తథా।
ఏవం వివదతాం హేతుం శక్తయో మే దురత్యయాః ॥ **5** ॥

యాసాం వ్యతికరాదాసీద్ వికల్పో వదతాం పదం।
ప్రాప్తే శమదమేఽప్యేతి వాదస్తమనుశామ్యతి ॥ **6** ॥

పరస్పరానుప్రవేశాత్ తత్త్వానాం పురుషర్షభ।
పౌర్వాపర్యప్రసంఖ్యానం యథా వక్తుర్వివక్షితం ॥ **7** ॥

ఏకస్మిన్నపి దృశ్యంతే ప్రవిష్టానీతరాణి చ।
పూర్వస్మిన్ వా పరస్మిన్ వా తత్త్వే తత్త్వాని సర్వశః ॥ **8** ॥

పౌర్వాపర్యమతోఽమీషాం ప్రసంఖ్యానమభీప్సతాం।
యథా వివిక్తం యద్వక్త్రం గృహ్ణీమో యుక్తిసంభవాత్ ॥ **9** ॥

అనాద్యవిద్యాయుక్తస్య పురుషస్యాత్మవేదనం।
స్వతో న సంభవాదన్యస్తత్త్వజ్ఞో జ్ఞానదో భవేత్ ॥ **10** ॥

పురుషేశ్వరయోరత్ర న వైలక్షణ్యమణ్వపి।
తదన్యకల్పనాపార్థా జ్ఞానం చ ప్రకృతేర్గుణః ॥ **11** ॥

ప్రకృతిర్గుణసామ్యం వై ప్రకృతేర్నాత్మనో గుణాః।
సత్త్వం రజస్తమ ఇతి స్థిత్యుత్పత్త్యంతహేతవః ॥ **12** ॥

సత్త్వం జ్ఞానం రజః కర్మ తమోఽజ్ఞానమిహోచ్యతే।
గుణవ్యతికరః కాలః స్వభావః సూత్రమేవ చ ॥ **13** ॥

పురుషః ప్రకృతిర్వ్యక్తమహంకారో నభోఽనిలః।
జ్యోతిరాపః క్షితిరితి తత్త్వాన్యుక్తాని మే నవ ॥ **14** ॥

శ్రోత్రం త్వగ్దర్శనం ఘ్రాణో జిహ్వేతి జ్ఞానశక్తయః।
వాక్పాణ్యుపస్థపాయ్వంఘ్రికర్మాణ్యంగోభయం మనః ॥ **15** ॥

శబ్దః స్పర్శో రసో గంధో రూపం చేత్యర్థజాతయః।
గత్యుక్త్యుత్సర్గశిల్పాని కర్మాయతనసిద్ధయః ॥ **16** ॥

సర్గాదౌ ప్రకృతిర్హ్యస్య కార్యకారణరూపిణీ।
సత్త్వాదిభిర్గుణైర్ధత్తే పురుషోఽవ్యక్త ఈక్షతే ॥ **17** ॥

వ్యక్తాదయో వికుర్వాణా ధాతవః పురుషేక్షయా।
లబ్ధవీర్యాః సృజంత్యండం సంహతాః ప్రకృతేర్బలాత్ ॥ **18** ॥

సప్తైవ ధాతవ ఇతి తత్రార్థాః పంచ ఖాదయః।
జ్ఞానమాత్మోభయాధారస్తతో దేహేంద్రియాసవః ॥ **19** ॥

షడిత్యత్రాపి భూతాని పంచ షష్ఠః పరః పుమాన్।
తైర్యుక్త ఆత్మసంభూతైః సృష్ట్వేదం సముపావిశత్ ॥ **20** ॥

చత్వార్యేవేతి తత్రాపి తేజ ఆపోఽన్నమాత్మనః।
జాతాని తైరిదం జాతం జన్మావయవినః ఖలు ॥ **21** ॥

సంఖ్యానే సప్తదశకే భూతమాత్రేంద్రియాణి చ।
పంచ పంచైకమనసా ఆత్మా సప్తదశః స్మృతః ॥ **22** ॥

తద్వత్ షోడశసంఖ్యానే ఆత్మైవ మన ఉచ్యతే।
భూతేంద్రియాణి పంచైవ మన ఆత్మా త్రయోదశ ॥ **23** ॥

ఏకాదశత్వ ఆత్మాసౌ మహాభూతేంద్రియాణి చ।
అష్టౌ ప్రకృతయశ్చైవ పురుషశ్చ నవేత్యథ ॥ **24** ॥

ఇతి నానాప్రసంఖ్యానం తత్త్వానామృషిభిః కృతం।
సర్వం న్యాయ్యం యుక్తిమత్త్వాద్ విదుషాం కిమశోభనం ॥ **25** ॥

ఉద్ధవ ఉవాచ
ప్రకృతిః పురుషశ్చోభౌ యద్యప్యాత్మవిలక్షణౌ।
అన్యోన్యాపాశ్రయాత్ కృష్ణ దృశ్యతే న భిదా తయోః ॥ **26** ॥

ప్రకృతౌ లక్ష్యతే హ్యాత్మా ప్రకృతిశ్చ తథాఽఽత్మని।
ఏవం మే పుండరీకాక్ష మహాంతం సంశయం హృది।
ఛేత్తుమర్హసి సర్వజ్ఞ వచోభిర్నయనైపుణైః ॥ **27** ॥

త్వత్తో జ్ఞానం హి జీవానాం ప్రమోషస్తేఽత్ర శక్తితః।
త్వమేవ హ్యాత్మమాయాయా గతిం వేత్థ న చాపరః ॥ **28** ॥

శ్రీభగవానువాచ
ప్రకృతిః పురుషశ్చేతి వికల్పః పురుషర్షభ।
ఏష వైకారికః సర్గో గుణవ్యతికరాత్మకః ॥ **29** ॥

మమాంగ మాయా గుణమయ్యనేకధా
వికల్పబుద్ధీశ్చ గుణైర్విధత్తే।
వైకారికస్త్రివిధోఽధ్యాత్మమేక -
మథాధిదైవమధిభూతమన్యత్ ॥ **30** ॥

దృగ్ రూపమార్కం వపురత్ర రంధ్రే
పరస్పరం సిధ్యతి యః స్వతః ఖే।
ఆత్మా యదేషామపరో య ఆద్యః
స్వయానుభూత్యాఖిలసిద్ధసిద్ధిః।
ఏవం త్వగాది శ్రవణాది చక్షు -
ర్జిహ్వాది నాసాది చ చిత్తయుక్తం ॥ **31** ॥

యోఽసౌ గుణక్షోభకృతో వికారః
ప్రధానమూలాన్మహతః ప్రసూతః।
అహం త్రివృన్మోహవికల్పహేతు -
ర్వైకారికస్తామస ఐంద్రియశ్చ ॥ **32** ॥

ఆత్మా పరిజ్ఞానమయో వివాదో
హ్యస్తీతి నాస్తీతి భిదార్థనిష్ఠః।
వ్యర్థోఽపి నైవోపరమేత పుంసాం
మత్తః పరావృత్తధియాం స్వలోకాత్ ॥ **33** ॥

ఉద్ధవ ఉవాచ
త్వత్తః పరావృత్తధియః స్వకృతైః కర్మభిః ప్రభో।
ఉచ్చావచాన్ యథా దేహాన్ గృహ్ణంతి విసృజంతి చ ॥ **34** ॥

తన్మమాఖ్యాహి గోవింద దుర్విభావ్యమనాత్మభిః।
న హ్యేతత్ ప్రాయశో లోకే విద్వాంసః సంతి వంచితాః ॥ **35** ॥

శ్రీభగవానువాచ
మనః కర్మమయం నౄణామింద్రియైః పంచభిర్యుతం।
లోకాల్లోకం ప్రయాత్యన్య ఆత్మా తదనువర్తతే ॥ **36** ॥

ధ్యాయన్ మనోఽను విషయాన్ దృష్టాన్ వానుశ్రుతానథ।
ఉద్యత్ సీదత్ కర్మతంత్రం స్మృతిస్తదను శామ్యతి ॥ **37** ॥

విషయాభినివేశేన నాత్మానం యత్ స్మరేత్ పునః।
జంతోర్వై కస్యచిద్ధేతోర్మృత్యురత్యంతవిస్మృతిః ॥ **38** ॥

జన్మ త్వాత్మతయా పుంసః సర్వభావేన భూరిద।
విషయస్వీకృతిం ప్రాహుర్యథా స్వప్నమనోరథః ॥ **39** ॥

స్వప్నం మనోరథం చేత్థం ప్రాక్తనం న స్మరత్యసౌ।
తత్ర పూర్వమివాత్మానమపూర్వం చానుపశ్యతి ॥ **40** ॥

ఇంద్రియాయనసృష్ట్యేదం త్రైవిధ్యం భాతి వస్తుని।
బహిరంతర్భిదాహేతుర్జనోఽసజ్జనకృద్ యథా ॥ **41** ॥

నిత్యదా హ్యంగ భూతాని భవంతి న భవంతి చ।
కాలేనాలక్ష్యవేగేన సూక్ష్మత్వాత్తన్న దృశ్యతే ॥ **42** ॥

యథార్చిషాం స్రోతసాం చ ఫలానాం వా వనస్పతేః।
తథైవ సర్వభూతానాం వయోఽవస్థాదయః కృతాః ॥ **43** ॥

సోఽయం దీపోఽర్చిషాం యద్వత్స్రోతసాం తదిదం జలం।
సోఽయం పుమానితి నృణాం మృషా గీర్ధీర్మృషాయుషాం ॥ **44** ॥

మా స్వస్య కర్మబీజేన జాయతే సోఽప్యయం పుమాన్।
మ్రియతే వామరో భ్రాంత్యా యథాగ్నిర్దారుసంయుతః ॥ **45** ॥

నిషేకగర్భజన్మాని బాల్యకౌమారయౌవనం।
వయోమధ్యం జరా మృత్యురిత్యవస్థాస్తనోర్నవ ॥ **46** ॥

ఏతా మనోరథమయీర్హ్యన్యస్యోచ్చావచస్తనూః।
గుణసంగాదుపాదత్తే క్వచిత్ కశ్చిజ్జహాతి చ ॥ **47** ॥

ఆత్మనః పితృపుత్రాభ్యామనుమేయౌ భవాప్యయౌ।
న భవాప్యయవస్తూనామభిజ్ఞో ద్వయలక్షణః ॥ **48** ॥

తరోర్బీజవిపాకాభ్యాం యో విద్వాంజన్మసంయమౌ।
తరోర్విలక్షణో ద్రష్టా ఏవం ద్రష్టా తనోః పృథక్ ॥ **49** ॥

ప్రకృతేరేవమాత్మానమవివిచ్యాబుధః పుమాన్।
తత్త్వేన స్పర్శసమ్మూఢః సంసారం ప్రతిపద్యతే ॥ **50** ॥

సత్త్వసంగాదృషీన్ దేవాన్ రజసాసురమానుషాన్।
తమసా భూతతిర్యక్త్వం భ్రామితో యాతి కర్మభిః ॥ **51** ॥

నృత్యతో గాయతః పశ్యన్ యథైవానుకరోతి తాన్।
ఏవం బుద్ధిగుణాన్ పశ్యన్ననీహోఽప్యనుకార్యతే ॥ **52** ॥

యథాంభసా ప్రచలతా తరవోఽపి చలా ఇవ।
చక్షుషా భ్రామ్యమాణేన దృశ్యతే భ్రమతీవ భూః ॥ **53** ॥

యథా మనోరథధియో విషయానుభవో మృషా।
స్వప్నదృష్టాశ్చ దాశార్హ తథా సంసార ఆత్మనః ॥ **54** ॥

అర్థే హ్యవిద్యమానేఽపి సంసృతిర్న నివర్తతే।
ధ్యాయతో విషయానస్య స్వప్నేఽనర్థాగమో యథా ॥ **55** ॥

తస్మాదుద్ధవ మా భుంక్ష్వ విషయానసదింద్రియైఃI
ఆత్మాగ్రహణనిర్భాతం పశ్య వైకల్పికం భ్రమం ॥ **56** ॥

క్షిప్తోఽవమానితోఽసద్భిః ప్రలబ్ధోఽసూయితోఽథవా।
తాడితః సన్నిబద్ధో వా వృత్త్యా వా పరిహాపితః ॥ **57** ॥

నిష్ఠితో మూత్రితో వాజ్ఞైర్బహుధైవం ప్రకంపితః।
శ్రేయస్కామః కృచ్ఛ్రగత ఆత్మనాఽఽత్మానముద్ధరేత్ ॥ **58** ॥

ఉద్ధవ ఉవాచ
యథైవమనుబుధ్యేయం వద నో వదతాం వర।
సుదుఃసహమిమం మన్యే ఆత్మన్యసదతిక్రమం ॥ **59** ॥

విదుషామపి విశ్వాత్మన్ ప్రకృతిర్హి బలీయసీ।
బుతే త్వద్ధర్మనిరతాన్ శాంతాంస్తే చరణాలయాన్ ॥ **60** ॥

॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే పారమహంస్యాం
సంహితాయాం ఏకాదశస్కంధే ద్వావింశోఽధ్యాయః ॥